

DOPISY Z LÁZNÍ FRANTIŠKOVÝCH*

I

Drahá Marie!

Očekáváš-li dopisy plné elegantnosti, zajímavosti a krásy, mylíš se velice. Život lázeňský nepodává mnoho rozmanitosti pro toho, kdo nemůže peníze hrstmi rozhazovat. První dva dni bylo mi velmi teskno, an jsem zdejším Němcům hrubě nerozuměla a nikoho neznala. Z mého pokojíku mám rozkošnou výhlídku na hory, a ta mi připomíná milý domov můj, kde se celý den na šumavské hory dívat a denně při západu slunce kráse a velebnosti přírody obdivovat mohu. Když jsem dostala od lázeňského lékaře nařízení, z kterého zřídla mám pít, šla jsem o šesté ráno stinnou stezkou v dolních sadech až k velké kolonádě, lonského roku teprv otevřená. Je to krásné stavení 96⁰ dlouhé a kryje Slané a Luční zřídla; já si přála jen kolem pěkné sady. Nyní jsem vešla do levé síně ke Slanému zřídlu, a přistoupivši k zábradlí, dala jsem koflík do žlutě plechového košíku. Číšnice jej pustila dolů a naplnila šumným proudem. Okolo mne se paní na své plné koflíky zle mračily a já svůj s nevelkou chutí k ústům kladla. Ale nebylo tak zle. Slané zřídlo je skoro lahodnější než Františkovo, nečpí tak silně nosem, an v něm méně uhličnaté kyseliny. Ze síně vedou čtvery dveře; troje ven a čtvrté do chodby vnitřní. Chodba je pískem posypána, světlá, po obou stranách sloupové a mezi nimi sedadla. Uprostřed kolonády je velká, krásná síň, kde každý den od šesté do sedmé ráno bečovští hudebníci hrají; na druhém konci je též jedna, kde se Luční zřídlo prýští.

* Dopisy tyto byly hned v letě psány.

Zde vidíš národy ze všech konců Evropy; Rus, Francouz, Angličan, Polák, Uher, Ital, i všickni, co se k Německu počítají. Tak jsem se alespoň z lázeňského registříku dověděla. Jsou prý tu i Čechové, ale jakkoli jsem pozorně naslouchala, abych z těch různorečí nějaké české slovíčko zaslechla, neslyšela jsem po česku ani špetnout. Ani jsem si, moje milá, hned nerozmyslila, že jsou ti Čechové sami nóbl lidé. Jeden pražský módista ovšem venkovské slečně mermomocí dokazoval, že je nyní největší móda mluvit po česku, ale takovým nóbl lidem se přece nezdá, aby mluvili tou samou řečí, jako mluví jejich kuchařka, kočí, ba každý sedlák. To je přece věc na pomyšlenou. A největší vrtochy dělá při tom slovíčko vy. Kdyby měl říci poddaný jinak nežli: „Poníženež jich prosím, Milostpane, ráčejí odpustit“ a t. d., myslil by mnohý panáček, že polovice autority je ta tam. Při té příležitosti musím Ti povědít pravdivou anekdotu. V jednom městě založila se čtenářská společnost; jeden však z vyšších pánů, který by měl pokračovat s duchem času, všecko dobré podporovat a o ně se snažit, zkrátka míti moudrosti v každém prstu za deset jiných, ten mezi ně nešel. I žádal jej konečně jeden z jeho známých, aby mu udal příčinu, proč tam nechce jíti, a on na to odpověděl: „Inu vidějí, nic by mi nebylo tak proti mysli, jako že si tam říkají vy; a kdyby to bylo jen tam, ale potom by mně řekl některý i před lidmi vy, a člověk ztratí hned na vážnosti!“ – Kdyby věděl ten moudrý pán, že mu ten marný titul opravdu jen jaké také vážnosti dodává, nezakládá by si na něm tolik. Ty řekneš asi, milá, že je dost zle pro místo, kde takový pán všecku moc v rukou chová? Z toho si ale nic nedělej; pro několik bodláků se nám osení nepokazí; vždyť víš, co s nimi moudří hospodáři dělají. Avšak již dosti. – Obrátne se k předešlému popisu. Asi v půl sedmé plní se procházky víc a více, ekvipáže přijíždějí, u zábradlí šumí hedbávné

šaty, přicházejí dámy v moderních oblekách s květoucími lícemi. Premovaní sloužící běhají od jedné k druhé a na stříbrných talířích prezentují ve skvostném krystalovém koflíku perlicí se vodu; zkrátka, bije to panská hodina. Nyní mají páni doktoři a šviháci mnoho co vyjednávat. Tu se právě potkají dva lvové, jako by je z nejposlednějšího čísla módního journalu vystříhl. „Bon jour, příteli! kam chvátáš?“

„Hledám slečny K-ové.“

„Stojí s doktorem, sečkej zde, Eugene, já hořím pro Mariettu, famósní to děvče, na mou čest!“ povídá první lev.

„Marietta je nemluvná, k tomu blondinka, nelíbí se mi,“ odpovídá druhý. „Emelína s tím horoucím okem, ha, to je vtělený anděl! Pohleď pak, Roberte, něco nového, snad matka s dcerou; pěkný vzrůst, elegantní toileta, musím zvědět, kdo to.“ Ještě si prohlídli zamilovaní lvové nové příchozí skrze lorgnety, poptali se, kdo jsou, a spěchali dvořit andělským slečnám. Tu se umlouvá odpolední výlet, tam se zvou na kávu, zde na karty, onde na malou procházku. A tak pomáhá jeden druhému dlouhou chvíli ukracovat.

Od sedmé do osmé hraje hudba zase u Františkova zřídla, a tu se pomalu hosté zdola ztrácejí a jdou nahoru. Františkovo zřídlo je v dolních sadech pod rondelou zrovna naproti hlavní ulici. Než přijdeš k rondelu, jdeš okolo domku, kde jsou plynové lázně, a pak okolo druhého domku, kde se nachází comptoir k zasílání láhvic s Františkovým a Slaným zřídlem. Pan správce lazební vynašel nyní nový a správnější způsob zadělávání zátek, kde se plynu přidá, by voda při chuti a síle zůstala. Ale navzdor tomu je to přece rozdíl, pít vodu u samého zřídla, a pít ji doma. Od rondelu vpravo je udělána v polokruhu kolonáda až nahoru k rožnímu domu, kde je jídelní spole-

čenská síň čili tak zvaný „Kursaal“. V té chodbě jsou skvostné krámy zboží střížného, zlatnického a sklenného, krejčovské budky, obchodnictví ve šperkách a j., jakož i malé krámky s rozličnými pěknými věcmi ze zkamenělin karlovarských, s drahými krajkami, dřevěnými věcmi uměle perlovninou, zlatem a stříbrem vykládanými. Také je tam vidět vyřezávané obrazy i celé skupení, jako večere Páně, honba a j., tak uměle a krásně, že se tomu člověk podiví. Chtěla-li jsem být trochu o samotě, vyšla jsem z té chodby dvířkami na měkké stezky, které vedou po slatništi, na němž se jde jako na pružných žiněnkách. Časné zrána vypadá to na některých místech, jako by drobně sněhu napadlo, a to je natron, které ze země pučí. Místy ani tráva neroste, místy ale zase dost bujně, to však jen tam, kde země vykopána byla. Na podzim se slatina (Moor) kope a dá na hromady, by se na jaře potřebovat mohla. Takové dvě slatinné hromady ležely za novými lázněmi, a u těch jsem se zastavila. Se všech stran pučí natron a síra. Ta slatina drobně rozsekaná se vysuší a teprv k lázním potřebuje; po užití se pak vozí do prázdných jam a později se zaseje buď obilím, buď se sází do ní zelenina. Viděla jsem velkou zkamenělou rostlinu, kterou byli při kopání našli a jaké se nezřídka vyskytují. Hned za lázněmi je studené zřídlo, jenž v sobě nejvíc železa chová, a hned u něho zřídlo Luisino, ze všech největší, které se však jen k lázním potřebuje. Nové lázně jsou pěkné, velké stavení, lazební pokojíky velmi čisté a vši pohodlností zaopatřené. Tamodtud můžeš jít do horního parku, v kterém jsou rozkošné procházky. V témž parku stojí také kostel, nevelký, jednoduchý, ale pěkný; staven v slohu byzantském. Ulice pěkně spořádané jsou čtyry, nejhlavnější však císařská, v níž jsou nejdražší byty. Jimi se táhnou čisté chodníky, vedle nich jsou kaštanové stromy nasázeny. Za pěkného jitra vidíš ve všech zahradách, v sa-

dech, u domů, pod kaštany, zkrátka obrať se kam obrať, všude vidíš krytý stolec, na něm konvice se zlatým kafičkem, talíř s rohlíky a okolo něho hosti, kteří s nevýslovnou touhou na tu útěchu hladových žaludků hledí. —

Musím Ti na závěrek listu ještě psáti, co se mi milého ten samý den zrána přihodilo. Sedím u okna a čtu; tu slyším jednotvárný, nehezký zpěv, kterému jsem pranic nerozuměla. Kouknu dolů, a vidím domácí selskou děvčku, ovšem Němkyni, která myjíc cosi zpívala, čili jen tak pobručovala. Nedaleko od ní čistil kočí vůz; nevrlý nad zpěvem takovým, povídá: „Mlč, Lene, nit singen, neumíš.“ Lene mu bezpochyby rozuměla a odpověděla bez pohoršení: „No, sing du also, sing von der Naninko.“ „To vy poroučíte du a du a pořád du,“ praví Josef, „ale sami neumíte nic“. Přece ale začal, až se to po dvoře rozléhalo: „Jen se mi, Naninko, dobře chovej,“ a t. d., a Lene nechala mytí a poslouchala. Dávno mi nebyla píseň tak milá, jako když jsem slyšela kočího tuto prostou notu zpívat. Šla jsem na pavlan a ptám se ho, s kým zde je. „My jsme z časlavského kraje, můj pán se jmenuje Ž— a je vrchní v N. D.; avšak moje milostpaní právě jde,“ odpověděl kočí. Já se ohlédnu, a u mne stojí hezká, velmi přívětivá panička. V okamžení byla známost hotova, a já seděla v jejich pokoji, kde mne byl pan vrchní, hodný to Čech, s radostí uvítal. V malé chvíli přišli z vedlejška paní se synem, Čechové to z Kutné Hory. „Doba k době, rovní k sobě,“ je české přísloví, a proto se i my jakožto krajané záhy seznámili. Druhý den u zřídla byla námi česká řeč jak se sluší a patří representována. Zatím s Bohem!

Tvá

Božena Němcová

Právě jsme se vrátili z Kammerbühlu; Kammerbühl aneb Kammerhof je dvůr asi půl hodiny od lázní a patří hraběti Šternberkovi. Ukazují tam vyhořelou sopku, z jejíhož vyvrhu je stavěná černá věž v Chebu. Vedle té vyhořelé sopky je vrch, v němž jsou průchody udělány; že byl ale parný den a my uhřáti, nesměli jsme dle nařízení lékařova dovnitř vejít, kde prý je ledová chladnost. Po polích a na cestách kolem sopky se nacházejících leží všude množství vypáleného kamene. Něco bližšího Ti o tom psát nemohu a vůbec Ti nemohu o žádném místě důkladnou zprávu podat, ana zde velmi na krátký čas jsem, bych u pravého pramene čerpat mohla. Musím se jen na cicerony spolehnout. Nedaleko sopky je dvůr se zahradou a malý domek, kde se vaří pro hosty káva, když jich totiž mnoho nepřijde; sice není kam sednout. K neštěstí jich tam bylo dnes mnoho, a stolic se nedostávalo. Ve dvou besídkách bez loubí, do kterých dešť, vítr a slunce se všech stran volný přístup mají, seděly dámy na židlích všelikého druhu; bylo vidět, že mnohá z nich již na ponebí odpočívala, nenadějíc se, že by k své starosti pro tak vzácnou společnost se hodila. My přáli dámám té rozkoše a brali se do Schlady, vesničky to hned u lázní, kam se též na kávu chodí. Na cestě jsme se divili špatně vzdělávaným polím, a zvláště pan vrchní nepřestával spínat ruce, když jsme viděli jedno pole za druhým, kde mohl žito mezi metlicí počítat. Při každém vzdychl, řka: „Kdyby měli naši ubozí horáci takové dobré půdy, ti by si je jinak hleděli; to Pánbůh ví, jak ti zdejší sedláci to zasívají a orají!“ –

Nechci sice dělat žádnému křivdu, ale co jsem ze všeho pozorovala, jsou okolní lidé hrozně neteční a lhostejní pro to, co se jich živnosti týče. Vůkol lázní, vyjmouc Cheb a Siechenhaus (hospoda blíže Chebu v pěkném položení),

není místa, kam by si mohli lázeňští hosté s rozkoší vyjít a landpartii užít. Já si představovala schladskou hospodu trochu lepší; co tam? Malý domek, při něm u samé silnice malý sad, v něm několik stromů, dvě besídky, zelený trávník, na němž se husy pasou, půl dobrého a půl spadnutého plotu. Což by to stálo udělat sad širší, více stromů, vonné květiny nasázet, několik besídek, trochu to vkusně připravit, a peníze by se hrnuly jako po splavu. Ale nač to dělat; hosté přijdou přece, a peníze se trží dost.

Vejdouce do sádku, měli jsme na vybranou, sednout buď do jedné neb druhé besídky; v jedné vál průvan, do druhé pralo slunce, kam sednout? Přemýšlení však přestává, když stojíš před dvěma proudy a jedním jít musíš, nechceš-li obrátit. Uvázali jsme si tedy šátečky kolem krků a sedli do stinné besídky. Sklepnice přišla, a my poručeli mléko, verkehten a graden Kaffee (verkehrt je víc smetany než kávy, a grad je obého stejný díl). Třikrát se nás děvče zeptalo, jak to poručíme, a potom šlo s vyřízenou. Za půl hodiny se děvče vrátilo, a paničky byly s kávou spokojeny. Rádi bychom byli ještě zůstali, ale nebylo možná vydržet pro dojemný zpěv dvou harfenic, které píseň „Das IV. Regiment“ tak vysokými tóny zpívaly, až nám uši zaléhaly.

Druhá blízká procházka je do „Oberlohma“; jde se po silnici až k vesnici. Před prvním statkem na pravé straně vede několik stupňů ze silnice nahoru po trávě až ke čtyřem besídkám z latí stlučeným a napolo plachtami zakrytým, ve kterých stojí po dvou stolích. Není-li v parku hudba aneb v Siechenhause, neprší-li, a ty by jsi chtěla jít do Oberlohmy na šálek kávy, musíš přispíšit, sice by jsi musela nadarmo z jedné besídky do druhé chodit a všude by jsi našla na obou stolích ubrousky a u nich sluhu, který by tě poučil, že jsou místa „besetzt“. Kdo by rád dobrou kávu a čokoládu paní Barbory okusil, musí čekat, až se

místa uprázdni, ale to málokdo udělá, každý se raději vrátí nazpátek a zajde do pěkné Brandenburské brány, hospody to hned u parku, kde je vkusná zahrádka se salonem, v němž se též obědvá. Další výlety jsou do Wildsteinu na Chlumu, známý smělou Bibianou, která se stala bohyní kočujících herců, do Schönbergu (v Sasku již), do Waldsassenu (v Bavořích), kde se, jak jsem slyšela, velmi krásný velký chrám nachází, zvlášt znamenitý pro svou práci štukatérskou, a do Seebergu. Také do rozkošných Lázní Marianských se zajíždí, a kdo se nemusí přísně dle pořádku léčitelského držet, jede se podívat i do Karlovarů, by tamější vyhlášenou nádheru prohlídl.

V Seebergu jsem byla s panem Ž... a jeho paní; je to vesnice, malou hodinu od lázní vzdálená, a leží na dvou skaliskách. Na pravém ční starý zámek, na druhém stojí kostel, a že je nižší a přístupnější, nejvíce chalup na něm vystavěno je.

Vjeli jsme přes mosty, které se pnou přes hluboké příkopy, nimiž je hrad obehnan, a konečně do samého hradu. Je vidět, že musel bývat někdy hrad velký i pevný; základní zdě jsou ve skále a s prvním poschodím posud dobře zachovány. Druhé poschodí je však ze dřeva a dle zdejšího venkovského způsobu stavení, totiž tak zřízeno, aby vykukovaly z omítky křížem a délkou nahé trámy. Při selských statcích jsou ale trámy ty omalovány nejvíc červeně a na bílé omítce, která mezi nimi prostoru vyplňuje, jsou malovány kytky, ptáčky a jiné drobnůstky. Nejstrakatější jsem viděla v Sandavě, kde se veliké množství piksel dělá, kterýžto oblíbený výrobek se daleko široko rozváží. Seebergský zámek se svými odpolu pevnými zděmi jako z ocele slitými, s tím dřevěným vrškem a šindelnou střechou vyhlíží jako rytíř od polovice v brnění, od polovice přikryt roztrhanou kazajkou, maje na hlavě noční čepičku.

V zámku je hospoda, a když jsme slezli, vedl nás hospodský hned nahoru do velké sednice s výklenkem, z jehož oken je pěkná vyhlídka na Lázně Františkovy. Byla tam ještě jedna společnost, tři paní a jeden pán, byl to, jak jsme se dověděli, Angličan. Paní hovořily tiše, ale pán se slečnou řečnili jako v parlamentě. Hospodský nám sdělil, že se nachází pod zámkem dílna na dráty; šli jsme se tam tedy podívat, a před námi druhá společnost. V dole mezi oběma skalinama teče potok a přes něj se pne vysoko lávka, k níž je vchod se skály trochu příkrý. Paní myslely, že je společník dolů svede, ale ten si cestu i lávku prohlídl, povídal, že ho bolí nohy, chtí-li jít, aby šly, že na ně počká, a zatím se natáhl do vozu. Jdouce za nimi, v duchu té dvornosti jsme se usmáli. –

Vstoupili jsme do nízké, učazené dílny, kde nám ukazovali, jak s palce tlusté železo až na nejtenší struny k fortepianu táhnou. Ostatně jsme žádné znamenitosti nenalezli, blíže Seeberga ale prý jsou v lese zeměznalské přírodní úkazy, jak jsme z příruční knížky, ve které je okolí povrchně popsáno, seznali, ale večer se schyloval, my museli domů, jen když jsme jeli, viděli jsme nad stromy vykukovat skály žulové. Nejpěknější výlet, to jest, kdo chce být ve společnosti, je na Siechhaus, kde se drží častěji besedy, a potom do samého města.

Než o Chebu začnu, musím něco podotknout. Před několika dny sedím u paní Ž-ové v pokoji, tu někdo zaklepe, a do dveří vstoupí vysoký muž s buclatou, černo-okou paní. On pozdravil po česku, ona po německu. Pan Ž... se hned obrátí ke mně a oba mi představuje. „Pan profesor N... z Chebu, horlivý Čech, to jeho paní,“ potom začne s mé strany.

Když bylo po obyčejných úklonkách a představování, sedli jsme a začali povídat. Milé mi bylo slyšeti, že pan profesor mimo přednášky ve škole i mimořádní hodiny

v české gramatice dává. Jeden čas měl žáků pětasedmdesát, v tu dobu jich má pětadvacet; těžko že se ti Němci české řeči učí, ale jsou prý také výmínky. Avšak se nesmíme divit, že Němci na tvrdost jazyka českého naříkají, jsou pouzí Čechové, kteří se mu nemohou naučit.

Když se pan N... loučil, zvali mne, bych je co nejdříve v Chebu navštívila. Druhý den u zřídla sešla jsem se se známými Pražany, a ti mne vylákali do Chebu, kde u příbuzných na návštěvě byli. Pan N... mne s upřímnou tváří přivítal, a jeho paní jen litovala, že neumí též česky; zato hovoří a zpívá malá dceruška po česku, jako by jakživa mezi Němci nebyla. Odpoledne jsme se šli podívat na zbořeniny starého zámku. Vešli jsme přes mostek do brány, u níž na levé straně tak zvaná černá věž stojí, celá vystavena z černého vypáleného kamene sopky kammerbühlské, a jak se praví, stavěna od Římanů. Je čtverhranná a kameny ve zdi leží do kostky. Nyní jsou udělány vnitř schody až nahoru, kde je terasa a s ní krásná vyhlídka v dálku a do roztomilého údolí nad Ohárkou, jejíž svíží poříčí hned pod hradem začíná. My ale vešli nejdříve do zbořenin hradu, kde bývala někdy banketní síň, mezi jejímiž zděmi se slavila před dvěma sty léty ona krvavá večere; hrůzyplná to hostinnost gérovská!

Zdě jsou dost dobře zachovalé a právě se na císařské outraty spravovaly, aby se sutí zamezilo. Tak to máš, milá, tu se starožitnosti ve vážnosti mají, jinde celé společnosti pro jich zachování ustanoveny jsou, a na některých místech je šmahem ničí. —

Na vysokých silných valech jsou procházky, a cesty, kde kráčela někdy těžká noha strážníková, jsou posázeny květinami. Několik kroků od vchodu do síně banketní na pravé straně je kaple, která se mi ze všech těch starožitností nejvíc líbí a také vskutku důležitá jest. Práh je z pískovce a nad ním je vytesán kříž maltézský. Nyní vejdeš, a po

obou stranách tě vede šest vysokých stupňů, podél jich železné zábradlí je do síně, jejíž otevřené klenutí čtyři sloupové drží, rovněž z pískovce a beze všeliké okrasy. Po pravé straně mezi těma dvěma sloupy vedou opět dva stupně nahoru, a jsi v podlouhlé sínce s pobočnými komůrkami, avšak zdi jsou holé, jen na východ je okénko kulaté, sklem ve formě hvězdy vykládané, které světlo do síňky pouští. Na té samé straně v koutě vedou nyní trochu do šneku uzounké, ale vysoké schody nahoru, a tu je opět síň, ale menší než spodní; okolo kulatého otvoru, kterým je vidět do dolejší síně, je železné zábradlí. Tu drží jako dole čtyry sloupy klenutí, ale ty jsou z mramoru, velmi štíhlé, a na hlavách jsou kolem dokola všeliké okrasy a potvory divné a ošklivé, jako dělávali pohané domácí své bůžky; na každém pak sloupu jsou jiné. Dlážděna je síň kulatými cihlami z mramoru a z ní vedou opět dva stupně do síňky nad dolejší, která má však jen jednu pobočnou komůrku, a to na levé straně. Prostora je ta sama co dole, ale na místě pravé komůrky je v této sínce výklenek, a v tom stojí uprostřed krásný, bílý mramorový sloup. Jak je hlava sloupu ozdobena, nemohu Ti vypsát, an okénkem zbarveného skla, které též tvar hvězdy má, málo světla padá. Prostředek je okrášlen prohlubenými žlábkami, které se hadovitě od noh nahoru vinou. Dlažba je též mramorová. Schody na levé straně vedou na ponebí, kde není nic jiného vidět než novou dřevěnou střechu. Já se ptala, kdy ta kaple o dvojím poschodí stavěna je, anebo byla-li to ostatně kaple, ale pan N... mi povídal, že se neví, kdy byla stavěna, a vůbec nic důkladného že o ní zaznamenáno není. Lidé povídají, že prý tu byl pohanský chrám a ještě k tomu slunci zasvěcen, věřit to však nemusíš. Ráda bych ti ji byla vykreslila, kdybych uměla; než snad se dovíme brzy něco bližšího, a možná, že nám to vysvětlí co nejdříve p. Heber ve svých „Burgen Böhmens“. V zám-

ku jsme nic znamenitého víc nenašli, vrátili jsme se tedy ulicemi, které vedou s vrchu na vrch, ale všecky, jakož i velké náměstí, pěkně dlážděny jsou, do domu, kde byl Wallenstein zavražděn. Dům ten je posud tak zachován, jak tenkrát byl, nic na něm není přestavováno, jen přední pokoje jsou poněkud opraveny a dle módy malovány, jako když udělá ze starého kabátu nový frak. Kdybych byla tu krev na zdi viděla, která prý tam ještě před nedávným časem, totiž před tím moderním zamalováním byla, snad bych se při jejím pohledu do trudných myšlének pohroužila a nějakou elegii do listu ti napsala, ale viděla jsem pokoj jako jiný, a tudy zůstaly myšlenky ve své míře. S litostí pohlédla jsem na podobiznu nešťastného knížete, onoho, jak náš Kollár praví, „malého Čecha, ale velkého vojáka“, litovala jsem ho, že musel jako takový pro pouhou marnost tak nectnou smrtí sejít.

Měšťan, který tyto pokoje obývá, je zlatník a dle mého pozorování buď velký milovník starožitnosti, aneb spekulant. Po celém pokoji jsou rozloženy staré a památné věci a zvláště mnoho penězů; mezi těmi viděla jsem také památní peníz na úmrtí Husovo, ale byl jako i všecky druhé pozlacen.

Hlavní chrám je stavěn v slohu gotickém, abych Ti ale každý oltář popisovala, toho ode mne nežádej, dost Ti buď na tom, když pravím, že je pěkný. Na radnici, kde je schován meč Wallensteinův, jsem nepřišla, jen zvenku jsem viděla, že je velká, stará a že má na střeše hodiny. Ulicí jsem ale šla, která slove podnes Blutgasse od té doby, co v ní bylo tolik židovských rodin zavražděno. Jistý kněz držel kázání a v tom z pouhé křesťanské lásky tak na ně zuřil, že se všecek lid vzbouřil, z kostela do židovské ulice běžel a židy do jednoho zavraždil; tak se mi to povídalo. S večerem teprv, provázena p. N... a jeho paní, ubírala jsem se ze starého Chebu topolovým stromořadím do nové

kolonie, Lázní Františkových. Aby jsi se čtením mého listu neunavila, přestanu, jakmile se mi ale něco zajímavého přitrefí, budu Ti psát. Sbohem.

Vždy Tvá

Božena Němcová

III

Milá Marie!

Bylo tu hodně veselo, a každé třetí slovo v tomto dopisu bude ohňostroj a slavnost. Na obloze lázenského života vyšla zářící se hvězda, čili abych Ti to prozaicky pověděla, přijela paní velkovévodkyně výmarská, sestra ruského císaře. Ten samý den večír byl ke cti jejího příjezdu od chebských pánů ohňostroj před velkou kolonádou uspořádán. Kdo dal dvacetník, mohl sednout do kolonády a pohodlně se dívat. Ráno se přišlo mnoho lidu podívat, jak kněžna pije a chodí. Než přišla, přiběhl premovaný sloužící v bílých punčochách, otevře do síně vedoucí dveře před kněžnou, která provázena svými dvěma dvorními dámami a dvěma pány vejde. Kněžna již svůj prostřední věk překročila, postava její je vysoká, a hebký kašemírový šál zakrývá krásný vzrůst. Chod musí mít nevyhnutelně majestátní. Když jí byl sloužící stříbrný táč, na němž stála stříbrná konvice a koflík z japonského porcelánu, podal, a ona vodu s mlíkem smíchala, se napila a dále jít chtěla, musela se zastavit, neboť tu již čekalo panstvo. Chtěli svou poklonu složit a se představit. Když si byla po všech hlubokých úklonkách oddechla, kráčela kolonádou nahoru jako jasná kometa. V prostřední síni uvítali ji bečovští hudebníci dojemnou ruskou národní hymnou, začež se jim velmi vlídně poděkovala. Člověk má někdy dětinské zdání,

totiž, že když se Pánbůh naším otcem nazývá, my jakožto jeho stejnorodé děti stejnou platnost bychom mítí měli, ale ono je to přece jen trochu jinačí, asi dle anglického práva po otčimsku. —

Když se hosté navykli paní velkokněžnu vidívat, nechali ji s pokojem se napít; scény s představováním se ale denně skoro opakovaly. Na tváři velkokněžny nebylo však vidět, že by ji to věčné ukloňování mrzelo. Snáze by vyzpytoval život bylin tajnosnubných, dříve by vysvětlil hieroglyfy egyptské, než četl v srdci lidí, kterým etiketa a politika neprohlédnou rouškou tvář obestřela, by na ní žádný nepoznal odlesk vnitřních myšlének.

Za několik dní po příjezdu paní velkovévodkyně seděli jsme odpoledne pod kaštany v dolním sadě, podál hlavní ulice nedaleko rondelu, a svačili. Byla nás velká společnost, Čechové i Němci pohromadě, a to z té příčiny. V samém domě s námi zůstává i jedna paní z vévodství Anhaltu, s kterou jsem se blíže seznámila; paní i její modrooká dcera se velmi přátelsky ke mně chovají, a já s oběma ráda se bavím. Jedenkrát mne začne dcera prosit, abych jí něco z české historie povídala, že již něco ví, a to že je tak pěkné, že by ráda více věděla.

„Kdo vám co povídal, Karolinko?“ ptám se jí.

„Ve škole se nám přednáší všeobecný dějepis, a tu jsem i o Čěších slyšela.“

„Přednášejí se ve vašich menších školách také vyšší předměty?“

„Ovšem; já nechodila nikam do školy než v našem městečku, a co potřebuji, to vím. Přednášel se nám mimo jiné i přírodopis, všeobecný země- a dějepis, jisto, že se přitom vždy největší pozornost na naši vlast obracela, a zvlášt vévodství naše dokonale znát jsme se naučiti museli. Kromě školních hodin dával nám pan učitel hodiny ve frančině, ne zrovna pro ústní rozmluvu, jako pro

snazší srozumění kněh, ve kterých se nyní mnoho francouzských slov užívá. Ostatní hodiny byly určeny k ženským pracím. Po vystoupení ze školy doučovaly jsme se ještě u kazatele některým věcím v náboženství, bychom všemu porozuměly, než k stolu Páně ponejprv přistoupíme.“ (Ve čtrnáctém roku totiž.)

Štastní, přešťastní lidé, pomyslíla jsem sobě, vy již všecko máte, po čem my tak horoucně toužíme, čeho se doprosit nemůžeme. My bychom se věru měli celý den modlit: „Pane Bože, sešli dětem našim dar ducha svatého, neboť ho víc než jiní potřebují, nemají-li zůstat hloupými.“ Mnozí se učí jenom svému jazyku, ale naše ubožátka bychom již v kolébce dvojímu jazyku učili, nechceme-li, aby se dlouho s českou a německou abecedou mořily. Začasté mne prosí matka i dcera, bych jim česky čtla, a divím-li se, jak je může české čtení bavit, když mu nerozumějí, prosívá libná panička: „Ach, tun Sie's ja, es klingt gar zu wunderhübsch.“ Podivno! cizinkám a ještě k tomu Němkyním zní naše řeč překrásně a Češkám (s výjimkami) se nelíbí. Ten samý den, na který se svačina držela, navštívili paní Š... její dva synovci; poněvadž jsme z většího dílu s paní Š... ve společnosti chodili, usjednotili se, že bude s námi svačit a své dva hosti že pozve mezi nás. Mluvílo se německy, protože cizí česky neuměli.

„Věru, tak příjemně jsem ještě nikdy necestoval,“ povídá starší z hochů ke mně.

„Kudy jste cestovali?“ ptám se.

„My jeli z Děvína na Lipsko, přes Teplice na Prahu, kamž jsme vlastně zaměřeno měli, potom po železné dráze do Pardubic a zase zpátky; z Prahy na Karlovary a sem, bychom tetinku navštívili. Odtud hodláme domů. Letos máme krátké prázdniny.“

„A jakž to přichází?“ ptám se opět, držíc je za studenty. „To jest tak; já jsem v comptoiru velkokupeckého domu

v D. a nemám na dlouho dovolení. Můj bratr je při hospodářství na otcovu statku a mohl by se déle zdržet, sám cestovat ale nechce. Každý rok máme od otce vyštípené peníze, s kterými dle libosti nakládat můžeme; my je však vždy na cestování vynaložíme, z přesvědčení, že ono mladým lidem nejprospěšnější cesta k vzdělání je a lépe poučí než nejlepší kniha. My jsme již hezký kus Evropy prohlídli a mnoho užitečného se naučili. Na Prahu jsem se těšil již dlouhý čas; jeden z mých spolupracovníků je Čech a ten mi tolik krásného o Praze vypravoval, že jsem si umínil první peníze na cestu do Prahy vynaložit.“

„A jak pozorují, jste jich nelitoval?“

„Věru ne; krásnějšího nad vyhlídku s Petřína jsem posud ničeho neviděl.“

„Kamkoli se v Čechách podívá, všude je krásně,“ přejal řeč mladší, „a lid je tak přívětivý a veselý, že jsem při každém kroku litoval, nemožno že mi s nimi promluvit. Já slyšel, že se v Praze mnoho a velmi čistě německy mluví. O posledním jsem se přesvědčil, ale o prvním nikoli, neboť jsme jdouce po ulicích nejvíce český hovor slyšeli, jak nás průvodčí poučil, neboť my mu nerozuměli.“

„Vždyt jste chodili, pánové, po ulicích království Českého, a to by Čechům k nehrubé cti sloužilo, kdybyste byli slovíčka českého nezaslechli,“ povídám na to – neboť to špatné odkrývat cizímu vlastní vady.

Konečně nemohli dost vynachválit mladíci eleganci hostinců a kafíren a nesmírnou láci; ta prý v celém Německu není. „Čemu jsme se ale smáli,“ povídá starší, „to byl titul Euer Gnaden, kterým nás se všech stran krmili. Vůbec jsem pozoroval, že se v Čechách velmi mnoho na tituly drží. Z tebe, Líno, se také již slečna stala, a tebe, tetinko, udělali v Čechách milostpaní; musím tvoje domácí připravit, až domů přijedeš, aby ti ruce líbali,“ škádlil své příbuzné.

„Je pravda,“ povídám na to, „že se u nás titulů až

k směšnosti užívá, jichž nepřiměřeným upotřebováním se vzdělanec více uražen než poctěn cítit musí, a jen nevzdělance mohou těšit. S jiným opičením se i tomu Čechové od sousedů naučili. Čechovi by přece ale nenapadlo napsat „Galanthomme“, ač to je knížka velmi prospěšná pro moderní salonisty.“

„V našich zemích se užívá pro městský stav a nižší úředníky pouze titul pane, paní, panno, a jen šlechticům a vyšším úředníkům se přiměřené titule dávají. Kdybych kterékoli měšťanské dceři, bohaté, nebohaté, slečno řekl, myslila by, že ji chci urazit aneb se jí posmívám. O líbání rukou není u nás sluchu; méně známým se udělá poklona, známějším se podá ruka.“

„Kdybyste, pane,“ řekl pan Z..., poslouchaje naši rozprávku, „u nás do honet společnosti přišel a řekl ouřednické aneb i měšťské dceři panno, řekla by, že nemáte kouska způsobu.“

Mezi tou řečí řinčely okolo nás kočáry jeden za druhým; byla ten den hudba v Siechhause. K večeru přijel také pan velkovývoda výmarský na návštěvu k své paní, která třetího dne své narozeniny slavila. By svoji úctu najevo dali, ustanovili chebští pánové na předvečer téhož dne ohňostroj. Druhý den, vybravše si pohodlné místo, odebrali jsme se záhy do horního parku, později bychom ani vlastní židle neměli kam postavit. Vprostřed parku, zrovna na-proti hlavní ulici je široká, prázdná cesta, po stranách jsou řadami kaštany, pod nimiž stojí stoly a židle, na ten den jich bylo mnoho z bytů přinešených. Na některých sedí vyšňořené dámy a zabývají se tělesnou prací, u některých stojí sloužící a hlídají, aby žádný na ně nesedl. Starší z naší společnosti zůstali sedět na stráži, mladší jsme šli na procházku. Po ulicích chodí množství selských a městských lidí, kteří se přišli podívat na ohňostroj.

Nejvíce jich sedělo okolo Františkova zřídla; po třech

rourách vytéká voda ze zřídla ven do malého vodojemu a z toho pryč. Tři stupně vedou s cesty dolů; tam stojí pořád lidí dost, plníce vodu do lahvic a roznášejíce ji. Zvlášt ale nedělního času tam najdeš množství selských, kteří k zřídlu tomu jako na pouť putují. Číšník v kulatém klobouku a kazajce nabírá do hrnečků, sklenic a lahvic vodu a podává od jednoho k druhému; člověk by myslil, že tam pouhé šampaňské teče, s jakou chutí každý pije.

Postavy zdejšího selského lidu, jak mužských tak ženských, jsou silné, hřmotné, rys tváří dlouhý a hrubý. Šat mají nejvíce černý, a selka z chebského okršlku velmi smutně proti našim strakatým selkám vyhlíží a liší se as jako červená makovice od smutné stračí nožky. Vtom, co se na ně díváme, zakmitne se kol nás čtvero ladných isabelek, pěkná to spřež velkokněžny výmarské. Ona sama sedí s knížetem v moderním kočáře, za ní jede komonstvo. Vrátivše se do parku, našli jsme všude plno, a v prostřední cestě dělaly se přípravy k pouštění balonu. Park, naplněn krásnou pletí, podobal se nyní jedině květnici, a s potěšením jsem si kvítka z mnoha zemí sem přišlá prohlížela.

„Znáte ony dvě dámy?“ ptá se mne soused, když okolo nás hedbáví zašumělo a *pačulí* zavanulo. „Ta v těch bleďomodrých šatech, s tím horoucím okem a líbým usměvem kolem rtů, ta plná centifolie je hraběnka Ch...; v těch bílých kmentových je vysoká postava její matky, elegantní to kněžny E.... Vedle jdoucí bleďý muž je rakouský básník baron Klesheim, který zde akademie dával, v nichž osobně své básně v rakouském nářečí psané přednášel.“

„Kdo je krásná žena v žlutých šatech s bílým perem na klobouku?“ ptá se opět zvědavý soused. „Je to paní z M..., krásná sice, ale jako socha z mramoru; havraní její oko je studené a nezdá se, že by Venuše doň byla svého živoucího ohně vdechla. Přichází mi jako nádherná jiřinka,

pouze svou krásou se honosící, beze vší vůně, jako žena bez lásky a bez duše.“ Takto jsme kritisovali, až se isabelky u parku zastavily, hudebníci národní ruskou hymnu hráti počali a chebští pánové ke zábradlí běželi, by velkokněžně a jejímu manželu poklonu složili. Za malou chvíli, když balon ve způsobu vévodské koruny plynem naplněn byl, pustili jej do výšky, a on se vždy výše a výše vznášel, až nám s očí zmizel. Nato pustili druhý větší, Orlem chebským nazvaný, a i ten v nesmírnou dálku se vznesl a jen co malý ptáček v oblakách se kmital. Potom kněžna odešla.

Jak se začalo stmívat, začal se ohňostroj; jak prskavky různobarevné jiskry prší, z nichž se hvězdy tvoří, to ti nemusím popisovat, vidíš to na pražských ostrovech každou neděli, a lepší to zde nebylo. Naposled se objevila písmena M a nad ní vévodská koruna z různobarevných plamének jako z droboučkových pletenců rozmanitých květin složená. To bylo pěkné; tu se najednou všecko do ulice obrátí, kde pod pavlanem velkokněžny hudba hraje a bengálské ohně se rozsvěcují. Vyjasnilo se, že mohl, jak se říká, špendlík nalézt, a bylo vidět každého sedláka, jak oči vyvaluje a při všem tom na dýmku nezapomíná. — Když jsme se byli dost nadívali a nasmáli, vrátili jsme se domů. Ráno byl vchod u Slaného zřídla zelenými pletenci ovrouben a hudba přivítala kněžnu vně.

Druhá téhož druhu slavnost byla ke cti příjezdu J. C. V. arcivévody Štěpána. Praporce žlutý a černý, bílý a červený, žlutý a zelený vlály se střech každého domu, když měl přijeti; byl to pohled jako na přístavní město. Odpoledne byla opět velká společnost v parku a večer bál v Kursaale. Po desáté hodině, když jel arcivévoda z Kursaalu do bytu k velkokněžně výmarské, vzplanuly po obou stranách císařské ulice bengálské ohně a polily siným světlem tváře množství diváků. Ve chvíli se objevil tah s pochodněmi, jdoucí silnicí od rondelu nahoru; pod pavlanem velko-

kněžny se v kolo postavil a kapela začala hrát, nejdříve rakouskou národní hymnu, potom ruskou, načež se volalo milovanému arcivévodovi *vivat*.

Slavnosti jsem Ti tedy popsala; abych ti o bálech a besedách psala, nemohu, neboť je nenavštěvuji. I divadlo zde máme pod direkcí p. Siegeho; prošlo by, jen kdyby se nedávaly někdy kusy silám a místu nepřiměřené. Také několik koncertů zde bylo, o nichž Ti však nebudu slov šířit, beztoho se o nich v německém časopise dočteš. Má sem přijít p. Gaučova a mladý Laub z Prahy, ale lituji, že jich nebudu již slyšet. Též zápujční knihovna a čítárna zde je; já se ptala jednou také na český časopis, ale pokrčili ramenoma, pousmáli se a pravili, že ho tam není. Byl to nápad ode mne, ptát se na český časopis v lázních. Já myslila, že tam bude časopisů na vybranou, a mezi těmi že by mohl i český být, ale tomu není tak; když není jiných dost, jak by se měl český tam dostat. A kdo by ho četl? – Těch několik Čechů, co tam přijde, to by bylo smělé požadování, aby ti ho žádali; mají dost německých, a německy má a musí každý Čech umět.

Již je znát, a zvlášt ráno u zřídla, že hostů ubývá; mnoho, velmi mnoho jich odejde, žehnajíce divotvorná zřídla, která jim zdraví navrátila. I já jim co nejdříve sbohem dám, a protož ode mne žádný dopis již neočekávej, až na shledanou.

Tvá

Božena Němcová